

L'anarquisme als Països Catalans

Pocs moviments sociopolítics i ideològics han posseït als Països Catalans una dimensió històrica tan intensa en el temps com el moviment anarquista.

Des de l'any 1868, fins a la fi de la Guerra Civil, el 1939, durant més de setanta anys, l'anarquisme fou un moviment que va ser capaç de vertebrar-se entre un col·lectiu social, com el de la classe obrera industrial, per oferir-li amb generositat un marc organitzatiu de lluita sindical i, al mateix temps, unes expectatives de futur que havien de culminar en la construcció d'una nova societat sense classes ni estat, en què imperés, per damunt de cap altra categoria social, la fraternitat universal més absoluta.

Els orígens: els anys de l'AIT. És prou conegut que l'anarquisme va arri-

bar a l'estat espanyol amb motiu del triomf de la revolució de setembre de 1868, que va donar pas al Sexenni democràtic. A finals del mes d'octubre del mateix any Giuseppe Fanelli, un garibaldí italià, partidari de les idees de Mikhail Bakunin, va arribar a Barcelona en una gira de propaganda per exposar les idees que animava l'Associació Internacional de Treballadors (AIT), creada a Londres, uns anys abans, el 1864. Fanelli, que va explicar les concepcions anarquistes com si fossin les de la Internacional, feia les seves propostes dins d'un context històric extraordinàriament dinàmic, on s'havien reconstruït ràpidament les associacions sindicals obreres de Catalunya i el nou marc de llibertats permès per la revolució democràtica obria tot tipus de possibilitats.

De seguida es van començar a crear els primers nuclis internacionalistes, i el juny de 1870 a Barcelona se celebrava el primer congrés obrer espanyol, d'on va sorgir formalment constituïda la Federació Regional Espanyola de l'AIT. La majoria dels nous internacionalistes, tot seguint les proclames de Fanelli i Bakunin, es manifestaren partidaris de les posicions anarquistes: l'apoliticisme i l'antiestatisme.

A partir d'aquest moment l'expansió del nou organisme va ser espectacular. Del no res en poc més de dos anys va passar a disposar de prop de 30.000 afiliats agrupats en 101 federacions locals. Barcelona, en primer lloc, amb dirigents com Rafael Farga i Pellicer o el doctor Gaspar Santinón, va disposar de prop de 6.000 internacionalistes; al País Valencià van destacar poblacions com Alcoi (2.000) i València (1.600) i dirigents com Francesc Soriano i Severí Albaracín; mentre que a les Illes Balears, sota el guiatge indiscutible del picapedrer Francesc Tomàs, ben aviat aparegueren nuclis anarquistes a Palma, Manacor, Maó i Ciutadella.

La història d'aquest primer organisme va venir presidida, però, per un conjunt de factors. En primer lloc, per les vicissituds històriques que van marcar aquest període intens de la història d'Espanya que va culminar amb la proclamació de la Primera República, a començaments de l'any 1873. Per les persecucions que

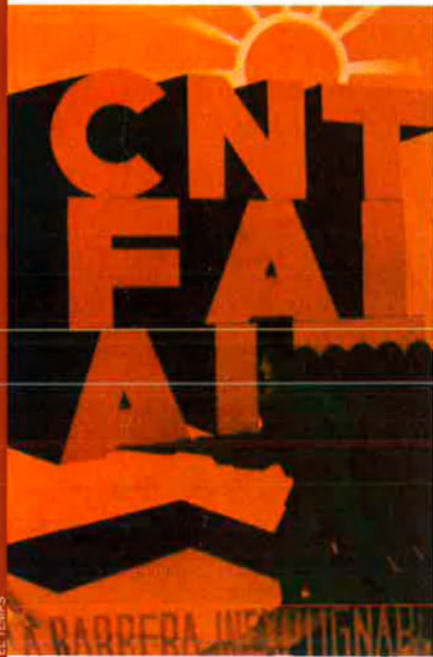
els internacionalistes van començar a patir arreu d'Europa amb motiu de la Comuna de París de l'any 1871. I per la pugna que va enfrontar Karl Marx i els seus partidaris amb Bakunin. La majoria de les federacions internacionalistes dels Països Catalans van seguir els pressupòsits anarquistes, la qual cosa s'ha interpretat com una actitud que responia a una tradició històrica federalista de rebuig popular contra l'estat i contra tot el que aquest representava. Els internacionalistes madrilenys, però, es decantaren cap al marxisme.

Però ben aviat van aparèixer, al si de l'anarquisme, dues tendències que van acabar determinant el seu futur: una primera, més partidària de la via insurreccionalista, violenta, i una tendència més moderada, bàsicament fonamentada en l'acció sindical. La crisi política i social que es va produir en el context històric de la Primera República, a partir de l'estiu de 1873, va acabar menant a la insurrecció internacionalista d'Alcoi, coneguda com el Petroli, que es va barrejar amb les proclamacions cantonalistes de l'estiu d'aquell mateix any.

La crisi de fi de segle. La intensa repressió provocada per aquests esdeveniments —que van acabar desencadenant la crisi final de la República—, prosseguí amb intensitat durant la restauració monàrquica, a partir de 1874. De tal ma-

A la pàgina de l'esquerra, l'obra de Salvador Roses que representa l'evacuació del públic del Liceu, a Barcelona, just després de l'atemptat de l'anarquista Santiago Salvador, el 7 de novembre de 1893. A sobre, gravat de la plaça de Sant Jaume de Barcelona, durant la Revolució de 1868.

nera que la Federació Regional Espanyola de l'AIT va entrar en una progressiva davallada, en bona part causada per la inclinació de la Comissió Federal cap a actituds insurreccionals i nihilistes. El canvi d'orientació que a partir de 1881 —aprofitant l'accés dels liberals de Sagasta al poder— van potenciar els anarquistes catalans va servir perquè les organitzacions sindicals visquessin una revifalla conjuntural. La creació de la nova Federació de Treballadors de la Regió Espanyola, que feia una aposta a favor del col·lectivisme, la federació i l'autonomia, i recuperava els antics valors de l'AIT de la seva etapa inicial, va permetre que en pocs mesos es procedís a una ràpida reorganització sindical, que, de tota manera, acabà sent poc duradora. Ben aviat reaparegueren les divisions al si de l'anarquisme, que ara menaren a la

Cartell de la CNT-FAT-AIT de la dècada dels anys trenta. En aquesta època la CNT va escometre una profunda reorganització a tot l'estat que va enfortir el sindicat anarquista.

formulació de dos corrents clarament diferenciats: els anarcocol·lectivistes, partidaris de l'acció sindical i del protagonisme dels sindicats en la preparació de la revolució i en l'organització de la futura societat sense classes ni estat, i els anarcocomunistes, que situaven l'individu al bell mig del projecte de futur. Els anarcocomunistes, contraris al sindicat, es manifestaven partidaris de l'acció directa i de la creació de grups d'afinitat. Era clar a aquestes alçades que es podia ser anarquista defensant posicions ben diferenciades i a vegades clarament contradictòries.

El fet va ser que els anarcocomunistes –que a nivell internacional encapçalava l'italià Enrico Malatesta– van propiciar accions terroristes, atacs indiscriminats contra persones, institucions i tot tipus de símbols d'una societat capitalista i burgesa que consideraven decrèpita i moribunda. El fenomen, que era euro-

peu, es va estendre amb particular virulència a Catalunya, i sobretot a Barcelona, a partir de la darrera dècada de segle. Accions com la bomba del Liceu (el 7 de novembre de 1893) o la del dia de Corpus de 1896 van desencadenar una onada repressiva sense precedents contra el moviment obrer català. Les autoritats, en aquesta ocasió, van aprofitar les accions terroristes per orquestrar una repressió que va afectar tots els sectors organitzats del moviment obrer –fins i tot aquells que s'havien manifestat explícitament en contra de les accions terroristes, com va ser el cas de Josep Lluas i Pujals, que entre 1881 i 1893 havia publicat *La Tramontana*, la primera revista escrita íntegrament en català–. La intensitat repressiva s'acabà concretant en els processos de Montjuïc, de l'any 1896, que menaren a la presó més de 400 dirigents anarquistes catalans i culminaren en l'execució de cinc militants anarquistes. La fortalesa havia estat testimoni de nombroses tortures i arbitrietats repressives que, quan foren conegudes arreu d'Europa, provocaren una intensa onada de denúncies i protestes. Però les autoritats aconseguiren desarticlar el moviment obrer català.

La represa organitzativa: els anys de la CNT. No va ser fins a la segona dècada del nou segle XX que, finalment, va començar a recuperar-se el sindicalisme anarquista. Abans, es va haver de superar una dècada marcada per alts i baixos: l'any 1901 Francesc Ferrer i Guàrdia creava l'Escola Moderna, la primera escola racionalista de Barcelona, que donaria lloc a l'ampli moviment educatiu, de signe anarquista, que es va estendre fins als anys de la Segona República. El fracàs de la vaga general de 1902 va representar un nou fre a la reorganització de l'anarquisme. L'any 1907, però, amb la creació de la barcelonina Federació Sindical Solidaritat Obrera, es feren els passos definitius per a la recuperació de la presència sindical anarquista. Un any més tard Solidaritat Obrera passava a ser una federació sindical d'àmbit català, i quan es plantejava de convocar un congrés estatal per engegar la reconstrucció definitiva, esclatà la guerra del Marroc, que

provocà la Setmana Tràgica del juliol del 1909. La nova onada repressiva que va seguir als esdeveniments barcelonins –amb l'execució de Ferrer i Guàrdia inclosa– va servir per criminalitzar una altra vegada el moviment anarquista, però només va representar un breu parèntesi a la definitiva recuperació.

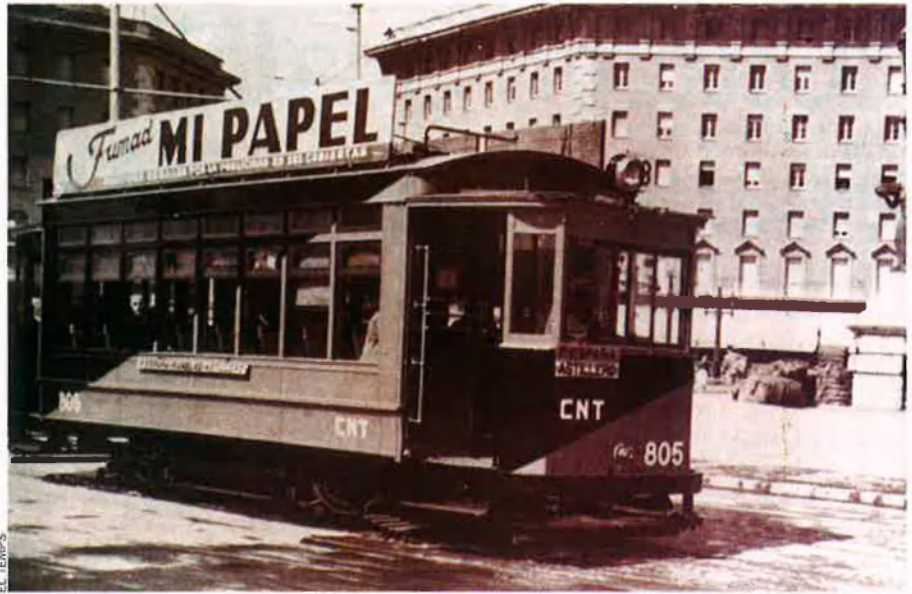
El 30 d'octubre de 1910 s'inaugurava a Barcelona, finalment, el congrés obrer que va donar lloc a la constitució de la Confederació Nacional del Treball (CNT). Un any després l'organització anarcosindicalista –que disposava de l'hegemonia absoluta en el moviment obrer al Principat de Catalunya, una important majoria al País Valencià i una penetració innegable entre significatius sectors dels treballadors de les Balears– estava plenament arrelada. Però no va ser fins el període que s'inicià arran de les repercussions de la Gran Guerra del 1914 a la societat espanyola quan la CNT va assolir la seva màxima expansió. A partir de la crisi revolucionària de 1917, i fins a la instauració de la dictadura de Primo de Rivera el 1923, assolí la seva màxima expansió. El seu protagonisme en les grans lluites socials del període –amb dirigents carismàtics com Salvador Seguí, Àngel Pestaña, Manuel Buenacasa, entre altres– la convertiren en el sindicat més important dels Països Catalans: l'any 1919, dels 700.000 militants de la CNT en el conjunt de l'estat, més de 400.000 eren catalans i uns 110.000 eren valencians (la UGT valenciana en tenia uns 30.000), mentre que a les Illes l'afiliació sindical coneixia una eclosió sense precedents. La duresa de les lluites socials d'aquests anys va incentivar l'aparició altra vegada de les accions violentes: el pistolerisme sindical, rèplica del que va aplicar la patronal contra el moviment obrer, va presidir un període de lluites de carrer, d'intensa repressió governamental (lleis de fugues, assassinats indiscriminats de dirigents obrers, sometent...) que va acabar amb la instauració de la dictadura de Primo de Rivera, noves persecucions i clandestinitat per al moviment anarquista.

Els anys republicans. La repressió dels anys de la dictadura no va representar, però, el col·lapse del moviment

anarcosindicalista. De tal manera que a partir de l'any 1930 la CNT va iniciar una ràpida reorganització sindical arreu de l'estat. La novetat d'ara, però, va ser la important presència que va desenvolupar una nova organització anarquista, creada al Saler, a València, el juliol de 1927, i destinada a mantenir la puresa dels principis àcrates dins de la CNT: la Federació Anarquista Ibèrica (FAI), que aplegava diferents grups d'afinitat anarquistes, i tot just implantada la Segona República, l'abril del 1931, es va fer amb el control del sindicat. L'oposició dels sectors sindicalistes —que l'agost del 1931 publicaren el famós Manifest Trentista— en contra del predominí de l'específica, com es denominava la FAI, va culminar en l'escissió que va menar a la constitució dels anomenats Sindicats d'Oposició, formalment constituïts en el decurs de l'any 1933 i que si bé a Catalunya no van sostreure la majoria a la FAI, en canvi al País Valencià van arrossegar la majoria dels militants de la CNT.

La profunda crisi econòmica i social que es va viure en el conjunt del món capitalista durant els anys 30 —que a l'estat espanyol va coincidir amb la Segona República— va provocar una radicalització del moviment obrer que es va reflectir en les insurreccions anarquistes del gener de 1932 —especialment intenses a la conca del Llobregat i del Cardener— i el gener de 1933. A l'octubre de 1934 es produïa la primera ruptura social important, amb la revolució obrera a Astúries i l'efímera proclamació, a Barcelona, de l'estat català. Altrament, durant aquests anys republicans, l'anarquisme va conèixer una important eclosió en el seu vessant cultural i educatiu: la proliferació de premsa de tota mena, el desenvolupament d'ateneus obrers i de centres escolars racionalistes, que s'havien iniciat molt abans, va assolir la seva màxima expansió.

I, en esclatar la Guerra Civil, el juliol de 1936, dos mesos després que en el congrés de Saragossa es produís la reunificació de la CNT, el moviment anarquista va estar en disposició, a Catalunya i al País Valencià almenys, de fer realitat bona part dels projectes socials que havia anat elaborant des de feia dècades.

L'hegemonia social que va assolir al principi de la guerra li va permetre endegar una profunda revolució social que es va concretar en forma de col·lectivitzacions industrials i agrícoles a Catalunya i al País Valencià —ací en col·laboració amb la UGT—; a més, va poder posar en funcionament projectes com el del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU) o la municipalització de l'habitatge, etc., que s'acostaven al model de societat de futur que havien anat prefigurant. Es veritat que durant aquests anys de guerra van compartir el poder i els seus projectes amb la resta de forces polítiques del bloc antifeixista i que fins i tot van renunciar als principis apolítics que havien defensat fins aquells moments, tot formant part del Govern de la República i de la Generalitat de Catalunya.

Aquesta participació governamental no deixaria de crear-los-hi problemes en el futur. Però és indubtable que la contribució anarquista a l'esforç d'una guerra que, a desgrat de tot, es va acabar perdent, va ser considerable.

La postguerra i després... Acabada la guerra, l'anarquisme no va desaparèixer de l'escenari polític dels Països Catalans. A banda de les dotzenes de milers d'anarquistes que es van exiliar i van anar a parar als camps de concentració francesos, i dels milers d'anarquistes que van fer cap a les presons franquistes

Tramvia col·lectivitzat per la CNT a Barcelona durant la Guerra Civil.

i davant dels piquets d'execució, homes de la CNT ben aviat van reorganitzar una important resistència interior que es va mantenir fins a ben entrats els anys 50. Entre 1939 i 1954 van ser desarticulats per la policia franquista ni més ni menys que 19 comitès nacionals de la CNT. I a partir de 1945 la guerrilla anarquista va representar un paper important en la lluita armada contra el règim. El darrer guerriller anarquista, en Ramon Vila Capdevila, "Caracremada", va mantenir la lluita armada fins que fou abatut per la Guàrdia Civil l'any 1963.

En aquests moments, però, s'havia produït ja un clar exhauriment de la resistència interior anarquista, i el país estava a punt de patir els grans canvis econòmics i socials estructurals motivats per la nova etapa de desenvolupament capitalista.

El repte era conèixer si, a l'altra banda del túnel, un cop superada la negra nit franquista, l'anarquisme, amb tota la seva vitalitat i creativitat, seria capaç de mantenir intactes les seves perspectives de futur...

Pelai Pagès